

Den nödvändiga historien

Claes Caldenby & Johan Mårtelius

Claes Caldenby:

Jag skulle vilja pröva några iakttagelser jag har gjort på sistone.

Det handlar om arkitekturteori och arkitekturhistoria och om förändring och kontinuitet. Arkitekturteori har aldrig haft någon särskilt stark ställning på arkitekturskolorna i Sverige. Möjligen är en förändring på gång.

Den förändring jag tycker mig se är att teoriämnet får en mera fristående ställning på flera arkitekturskolor. I Lund har teori blivit ett eget ämne i grundutbildningen, vid sidan av arkitekturhistoria. I Göteborg heter mitt ämne, till skillnad från på de andra skolorna, inte arkitekturhistoria utan arkitekturens teori och historia. Samtidigt bedrivs dock en arkitekturteoretisk forskning med filosofisk inriktning inom temat modern arkitektur. Vad som händer i Stockholm vet du bättre än jag men åtminstone Staffan Henriksen tycks tala om teori som något för sig, åtminstone bestämt skilt från praktiken och kanske från historieämnet.

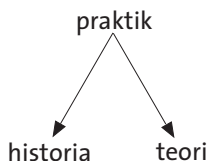
Dessa förändringar är knappast särskilt samordnade och skälen är säkert olika på de olika skolorna. Ändå måste de uppenbarligen ses i sammanhang med de senaste årtiondenas internationella teoriboom inom arkitekturen. Förändringarna i Sverige skulle kunna uppfattas som en senkom-

men institutionalisering av en utveckling som varit på gång ända sedan 1960-talet. Ja, rentav för sent kommen om man ställer den mot det nya årtusendets diskussion om postteori och den nya pragmatismen, som uttrycker en reaktion mot en arkitekturdiskussion som riskerar att hamna i en akademisk återvändsgränd utan koppling till praktiken.¹ Detta är dock en av de frågor jag skulle vilja diskutera.

Det finns en annan, i tiden lustigt parallell utveckling på det institutionella planet som kunde vara värd att dra in här. Det tycks som om arkitekturhistorieämnet håller på att flyttas över från universitetens konstvetenskapliga institutioner till arkitekturskolorna. Till de motiv för denna utveckling som anförts internationellt hör att arkitektpraktiken sedan 1960-talet fått ett växande behov av historisk kunskap när arkitekterna alltmera kommit att syssla med byggnadsvård och ombyggnad; vidare just det växande intresset för teori som under samma period präglade praktiken.² För svensk del kunde man väl också tillägga dels att utbildningen av byggnadsantikvarier lösgjort sig från ämnet konstvetenskap, dels att arkitekturforskningen under samma tid växt sig kvantitativt stark och så småningom också skaffat sig en viss legitimitet i den vetenskapliga världen.

För konstvetenskapens del verkar det uppifrån påbjudna namnbytet 1969 från "Konsthistoria med konstteori" till "Konstvetenskap" ha varit ett slags första spricka i förhållandet. Anders Åman har påpekat att konsthistoria nog kunde förstås som en gemensam beteckning på bildkonst och arkitektur men att det blev svårare att förstå att ett ämne som under 1970-talet kom att kallas bebyggelsehistoria kunde rymmas inom konstvetenskap.³ I Göteborg har ämnet 2000 bytt namn till "Konst- och bildvetenskap" – vad det än betyder framstår det knappast som en starkare markering av arkitekturdelen i ämnet.

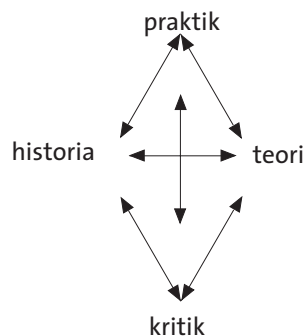
Ur arkitektpraktikens perspektiv skulle man kunna beskriva ett slags "utvidgat fält" sedan 1960-talet, dels i riktning mot historia, dels mot teori.⁴ Det skulle kunna åskådliggöras i en enkel figur:

I tiden utvecklades historieintresset snabbast, med ett både folkligt och professionellt genombrott som skulle kunna dateras till byggnadsvårdsåret 1975. Samtidigt kanske man kunde våga påstå att den första entusiasmen för byggnadsvård och arkitekturhistoria ebbat ut (och i bästa fall blivit rutin). Är det nu, ett kvartssekel senare, dags för ett liknande genombrott för arkitekturintresset, eller rentav för teoriintresset? Och vilken förankring har i så fall det?

Mitt intresse i den här frågan är inget annat än att det utvidgade fältet inte ska bli ett kluvet och splittrat fält. Det är illa nog om arkitekterna håller på att förlora konstvetarna som samtalspartner i det offentliga samtalet (om det nu är så). Med min yrkeserfarenhet från kritiken och praktiken ser jag det som självklart att kritik och praktik hänger samman med teori och historia, som i sin tur också hänger samman. Det skulle kunna fästas på pappret i en annan, något mera komplex figur (se nedan).

Teorier har per definition ett slags universalistiska anspråk. Jag skulle våga påstå att det också gäller arkitekturens normativa teorier: om de ska vara operativa måste arkitekten omfatta dem med en viss övertygelse. Sådana övertygelser

har avlöst varandra de senaste decennierna. Som historiker är det svårt att inför denna utveckling inte anlägga ett metaperspektiv och fundera över teoretiserandets historia. Har man varit med några gånger känner man dessutom bara alltför väl igen förändringsmönstren: här kommer ännu en teoretisk förpackning.

Samtidigt vill vi väl alla uppleva den förhöjda samtidskänsla som det innebär att känna sig vara bärare av något, till exempel en ny teori. Och någon onödig samtid tror jag inte att det finns. Däremot en nödvändig historia. Förändring och kontinuitet, det är det svåra.

Johan Mårtelius:

Ja, historien kommer vi dess bättre inte undan. Den visar sig ju också som ett rum där arkitekturkunskapen kan nå sin omvärld och möta den offentlighet som till sist är arkitekturens hela berättigande. Vi märker att arkitekturhistorisk forskning har en tendens att nå långt utanför akademierna, ut över fack och disciplinränsor och till en kulturengagerad allmänhet. Det har nog inte med nostalgi att göra. Snarare beror det på att det offentliga arkitekturintresset riktar sig mot helheter av städer, landskap, kulturmiljöer där minnet och historien behövs för att ge mening – vad arkitekter och arkitekturskolor än sysslar med för tillfället.

När historieämnet, som du noterar, i kunskapssamhället förskjutits från konsthistoriska institutioner till arkitekturskolor, har vi ju faktiskt samtidigt sett hur det där blivit erkänt som ett av de helt centrala arkitekturämnena. Som ett fundamentalt teoriämne, med andra ord. Det har också inneburit att det förändrat sina tyngdpunkter i forskningen. Dels kan man uppfatta att nutidsperspektivet, den korta

historien, har förstärkts i förhållande till den konstvetenskapliga traditionen – även om jag själv hör till dem som gärna framhåller betydelsen av de långa förloppen. Men framför allt, och viktigare, har intresset skjutits från själva byggelsen och värderingen av den till förståelsen av arkitekturen som kunskap, process, profession, institution. Arkitekturhistoria måste ur våra perspektiv vara historien om en disciplin och en teorikultur lika väl som om en bebyggelse. Samtidigt är det klart att historieämnet själv med sina kunskapsformer och analysredskap är i central mening teori.

Så visst är det så att ett teoriintresse som kan verka nymornat nu ses formulera sig på olika håll vid arkitekturskolorna, och att det kan tolkas som ett uppdämt behov av att kasta loss efter en segsliten nordisk pragmatism. Men utan tvekan är det framför allt en fortsatt vidgning av historieintresset från tidigare, som nu ytterligare befäster sig. Forskningsmetodiskt visar sig ju de teoretiska undersökningarna i allmänhet landa i att avgränsa och studera någon historisk företeelse, ett texturval, någon person eller grupp, ett begrepp.

Att sedan dessa tendenser avsätter egna ämnesrubriker vid skolorna har väl snarare institutionella förklaringar än innehållsliga. Det kan handla om tjänster och finansiering, möjligen också om sådant som att 'arkitekturteori' en smula paradoxalt låter som att det ligger närmare praktiken än 'arkitekturhistoria'. Sedan kan det väl också finnas en uppfattning om en större metodisk frihet för den som lämnar det djupt inarbetade forskningsfält som arkitekturhistoria onekligen är. Det kan i så fall diskuteras. Å ena sidan kan det vara en påminnelse om att historieämnet alltid måste utveckla och förnya sina metoder, utnyttja sin mångvetenskaplighet. Ämnet har ju alla förutsättningar att härbärga en metodisk bredd. Å andra sidan måste vi utveckla kritiken mot alltför introverta, inomvetenskapligt slutna undersökningar. Men att detta vidgande och växande av historiens fält också yttrar sig i en viss institutionell uppspaltning vid skolorna kan kanske vara en praktisk nödvändighet, och i varje fall ingenting att bekymra sig över så länge dörrarna hålls öppna.

Ibland är det nyttigt att påminna sig hur arkitekters historieundersökande har sin bakgrund i den klassiska arkeologin. Det är i arkeologin man brukar ha anledning att framhålla betydelsen av att förena örnens perspektiv och mullvadens. Att alltså överblicka, kartlägga, uttolka men också gräva nya gångar, rota fram det sedan länge gömda. En levande

forskning måste i likhet med journalistiken våga sätta spaden i marken och gräva. Teori hanterad som motsats till praktik, som du uttrycker det, förtvinar oveckligen snabbt. Vår styrka som arkitekter i forskningen är ju istället att ha nära till den praktiska kunskapen, empirin om du vill, en rumslig och strukturell läsvana, en förmåga att känna stenens tyngd som filosofer kan avundas oss. Så det gäller att inte fly från arkitekturen, eller från arkiven, till någon höjd där man väntar sig finna Teorin. Jan Myrdals och Lars Gustafssons 1970-talsdialog om den onödiga samtiden, som du parafraserar, handlar ju inte minst om underifrånperspektivet på historien och utvecklingen.⁵ Det kan ha flera betydelser, men som en allmän iakttagelse kan vi ändå se att förnyelsen oftast kommer nedifrån, i vetenskapen som i historien.

Ett exempel kan vara den amerikanske filosofen Robert Hahn. Han har ägnat sin forskning åt det filosofiska tänkandets uppkomst och framväxt, alltså åt försokratikerna i 500-talets Mindre Asien. Dels är han därmed ett väl belysande exempel på hur filosofin självklart dagligen umgås med sin historia, också den mycket tidiga. Försokratikerna såväl som Platon och Aristoteles eller Kant och Hegel deltar i dagens filosofiska samtal. På samma sätt kan gärna Vitruvius och Hermogenes eller Borromini och Neumann få göra det i vårt. Men speciellt är att Hahn utnämnt arkitekternas metoder och kunskaper till detta filosofiska tänkandes grund. De stora stenelementens arkitektur, det arkaiska joniska templet som utvecklades ur egyptisk stenbyggnadsteknik samtidigt med den försokratiska filosofin, hade något väsentligt att säga om världen. Anaximander såg världen som en kolontrumma. Hahn får anledning att ingående analysera de joniska kolonnernas sammanstaplade och trummornas utförande med en slåthuggen yttre zon, en grovhuggen inre *anathyrosis* och en intappning i mittpunktens *empolion*. Så förhöll sig också jorden, stjärnorna, månen, solen. Arkitekternas kunskap visar sig alltså vara fundamental, en förutsättning för filosofin istället för tvärtom. Arkitekturen är primär kunskap.⁶

Vi märker i den nymornade teoritrenden ibland en överdriven eller onödig förlitan på kommentarer till redan spridda texter, det må vara Walter Benjamin, Peter Eisenman eller Vitruvius. Lika viktigt, minst, är att gå till arkiven, ritningarna, dokumenten, husen, historien materialiserad i arkitektur. Den står där och väntar på att avlockas en fortsatt dialog.

Claes Caldenby

Din övertygelse, ”utan tvekan”, om att teoriintresset är en fortsatt vidgning av historieintresset är uppmuntrande. Du kopplar dessutom ihop denna vidgning med en önskan om metodisk frihet och praktisk närhet, som vi båda tycks dela.

Jag vill ändå, i den akademiska disputationens intresse, ännu ett ögonblick hålla fast vid min kritik av ett visst slags teoretiserande som jag uppfattar som ohistoriskt i sin tilltro till ständigt nya teoretiska verktyg med vars hjälp man ska komma åt grundbulten i det stora bygget verkligheten. Denna teoretiska hybris hänger, naturligt nog är jag frestad att säga, ofta samman med ett kryptiskt språk som man utger för att vara filosofiskt.

Thomas Fisher beskriver i sin pragmatiska bok *In the scheme of things* erfarenheterna av denna sorts ”diskurs” på den amerikanska akademiska arkitekturscenen:

Few clients – and few architects, for that matter – read such criticism, and so it has had relatively little effect, despite its frequently revolutionary tone. But the critical theory of architecture breeds bad habits among some students, who, in imitating their professors, graduate unable to write a clear sentence. Likewise, this form of criticism hampers the ability of architects and academics to share ideas and information, of vital importance to both.⁷

För ett svenskt exempel på hur det kan bli vänder jag mig till den tidstypiska och som introduktion behjärtansvärda boken *Arkitekturteorier* från 1999. Mer eller mindre på måfå väljer jag en mening ur Sven-Olov Wallensteins förord:

I sin problematiska suspension av alla värdeomdömen, arkitektoniska såväl som politiska, kan Koolhaas hyllning till den generella staden snarare erinra om Venturis aleatoriska färd längs the Strip, ett slags den objektiva cynismens low brow-intertextualitet som inte saknar sin specifika tjustning.⁸

Detta är visserligen mera dunkelt sagt än dunkelt tänkt, men jag måste ändå säga att denna high brow-intertextualitet helt saknar tjustning för mig.

Inför sådana texter blir jag benägen att hävda att humanistisk forskning inte handlar så mycket om teori och metod som om ”språk och stil, om inlevelse kontra distans, om konkretion kontra överblick och inte minst om urval och disposition”, för att än en gång citera Anders Åman.⁹ Jag uppfattar det du själv gör och det du säger om att avlocka

dokumentet och historien en fortsatt dialog som något som pekar i samma riktning.

Mera lockande än att uppehålla sig vid teoriintressets avarter är ändå att resonera om hur den nödvändiga historien som ett fundamentalt teoriämne kan utvecklas vidare. Mitt historieintresse har sin utgångspunkt i ett här och nu. Det innebär en prioritering av nutidshistorien, men inte ett avståndstagande från den långa historien – om vi tydliggör att vårt perspektiv på den med nödvändighet är just här och nu.

Tre exempel kan få påminna om en av historiens ”nyttor”, den att tillhandahålla alternativa synsätt. Exempelen är olika ”långa” – från Aristoteles till modernismen – men är alla av olika skäl aktualiserade och därmed tillgängliga idag.

Det första exemplet är hämtat ur ett pågående projekt i samarbete med idéhistoriker: ett ”möte mellan begreppshistorien och designpraktiken”.¹⁰ Begreppen form, innehåll och materia är centrala i projektet. De dyker upp i olika varianter genom idéhistorien och har givetvis starka beröringspunkter med arkitekturen, man behöver bara påminna om deras släktskap med Vitruvius klassiska tre begrepp skönhet, ändamålsenlighet, hållbarhet. Begreppet innehåll är relativt sent. Det kommer från Hegels utläggning av Aristoteles (och är alltså ett exempel på filosofins intresse för filosofihistoria!). Funktion är för övrigt ett ännu senare begrepp som från 1800-talsbiologin tar sig in i arkitekturen. Form och materia är däremot viktiga redan för Aristoteles. Men det betyder inte att han menar samma sak med begreppen som vi. Aristoteles har, liksom de försokratiker du nämner, nära till hantverkarens kunskap. Hans materia är hyle = trä. Men materia är inte något fast utan ingår i en förvandlingsprocess. Trädet är materia för formen plankan och plankan är i sin tur materia för formen bord. Det är en begrepps användning som kan tyckas närma sig ett kretsloppstänkande. En av forskningsprojektets frågor är hur begrepp som form, innehåll och materia kan användas i nätverks-samhällets alltmer virtuella värld.

Det andra exemplet kommer från modernismen i dess mest heroiska version, det sovjetiska 20-talets konstruktivism. Det är en period som i olika omgångar fascinerat efterkrigstidens arkitekter, från Stirling till Koolhaas, och där de tagit till sig den expressiva formen, än motiverad av åskådliggörandet av konstruktionen och än av arkitekternas konstruktiva bidrag till samhällsbyggandet. För mig aktualiseras den nu av arbetet med ett kapitel i en bok om

arkitekturteoriernas historia som bedrivs på nordisk basis och där vi båda medverkar.¹¹ I den sovjetiska modernismen finner man ett av arkitekternas återkommande försök att ta till sig samtidens vetenskaper på modet och av dem göra teori i meningen handfasta utgångspunkter, vägledning och inte minst argument för det egna arbetet. Den dramatiska tiden gynnade också tillspetsade formuleringar både i ord och i ritningar. Taylorismen, som sågs som en visserligen kapitalistisk men ändå vetenskaplig metod, låg till grund för ”den funktionella metoden”. Arkitekturen i både bostäder och offentliga byggnader formades där som ett skal kring noga analyserade funktioner, efter förebild från fabriken layout av produktionsprocesser. Miljutins bandstad, där hela livet organiserats som ett löpande band, är på sätt och vis det yttersta uttrycket för detta synsätt. Också psykotekniken eller perceptionspsykologin var en vetenskap i tiden som inordnades i modernismens argumentation. Utifrån en föreställning om vikten av att hushålla inte bara med fysisk energi, som i taylorismen, utan också med psykisk energi kom man med stöd i experiment fram till att enkla geometriska former och ljusa pastellfärger var mest ekonomiska. Därmed fick modernismens formspråk en vetenskaplig, rationell grund!

I vårt perspektiv framstår mycket av denna teoribildning på goda grunder som ensidig och naiv. Samtidigt ska man inte glömma att den var en del både av sin tid och av en extrem situation och att den hade en genomslagskraft just i sin ensidighet. Lärdomen av detta blir, som jag ser det, att uppmuntra både samtidens inlevelse och inte minst historiens distans i förhållande till vår tids förenklade teorier, och sådana saknar vi ju inte.

Ett sista aktuellt exempel får visa hur historieskrivandet alltid, mer eller mindre medvetet, är vår tids tolkning. Lars Marcussens *Rummets arkitektur – arkitekturens rum* är ett nytorkat praktverk präglad av den storslagna ambitionen att skriva arkitekturhistorien ur ett bestämt perspektiv.¹² Detta perspektiv är evolutionistiskt och tar sig före att överföra Piagets idéer om utvecklingen av barnets rumsuppfattning på kulturernas utveckling från stenålder till postmodernism. Om detta finns mycket att säga. I detta sammanhang kan det räcka med att Marcussen uttryckligen polemiserar mot en postmodern relativism som en tid haft framgång i sitt ifrågasättande av utvecklingstanken. Han refererar till språkvetenskapens och kognitionsvetenskapens

”pragmatiska vändning” under samma tid som dekonstruktivismen i arkitekturen var del av en ”språklig vändning”. Oavsett om man delar Marcussens synsätt så uppfattar jag en sådan ”otidsenlig” påminnelse som berikande.

Poängen är för mig densamma i alla tre exemplen. Det handlar om historiens nytta att visa hur det kunde vara annorlunda. (För säkerhets skull: historien kan också ha andra nyttor, till exempel att förklara hur det blivit som det blivit) För forskningen och för praktiken gäller som jag ser det samma sak som i undervisningen: historien kan hjälpa oss att inte alltför lättvindigt bli vår egen tids, och dess teoriers, fångar.

Johan Mårtelius:

Att lyfta oss ur nuets fångelse är onekligen en tillräckligt storlagen uppgift för historien. När man läser vissa 1800-talshistoriker kan man gripas av den slags oerhörda rymd och frihetskänsla som den nyvunna historiemetodiken då gav, en känsla av att människan fått vingar, upplevd minst lika starkt som när flygmaskinen senare introducerades. Det märks ju också i den tidens arkitektur. Vi kan tänka på Karl Friedrich Schinkel, naturligtvis, hans byggnader och den lättsamma precisionen hos perspektiven i hans egna presentationer av dem. För mig är de helt avväpnande. Jag skulle också kunna gå så långt som att säga att historiens utopiska dimension ingenstans visar sig så sinnligt direkt som i den prussiska 1800-talshuvudstadens nu sargade eller nedrivna institutioner. För första gången låg då historiens karta framför mänskligheten som ett instrument att verkligen orientera sig efter, det som gjorde nya erövringar möjliga.

Så monumentalt behöver vi inte nödvändigtvis se på historiens uppgifter. Men historiemedvetandets frihet under 1800-talet, som alls inte var liktydig med eklekticismens synbara godtycke, efterträddes ju av en snävare determinism. Modernismens kraftfulla *nej* till historien var grundat på ett mer enkelspårigt beroende av samma historiska medvetande.

Man skulle kunna beskriva det hela som att förhållandet mellan historia och utopi vändes om. Under det halva århundradet kring de båda europeiska krigen, som fortfarande står i fokus för så stor andel av tillbakablickande arkitekturreflektioner, stod utopin i centrum. Och då tvärtemot 1800-talet som en motsats till historien. Men få perspektiv har varit så beroende av historien, skulle jag våga säga, som 1900-talets utopism. Den visade just med ofrånkomliga historiska

insikter hur det, som du uttrycker det, kunde vara annorlunda. Det var således en nödvändig historia, men därför också vill jag gärna påstå, en påminnelse om den ”onödiga samtiden”. Att de materiella och sociala förutsättningarna alltså redan var förhanden, för en öppen, medborgerlig och fredlig värld.

Allt detta om nuets fångelse och utopins historieberoende är för mig intressant och viktigt. Ändå skulle jag säga att arkitekturhistorien i vår dagliga hantering mest av allt är ett redskap för att agera i nuet självt. Den är kontext, modell, språk, nyanser och valörer som ständigt behövs för att förhålla sig i varje ställningstagande. Arkitekturen i någon djupare mening existerar, som jag ser det, inte den förutan. Och det är väl därför jag inte kan se det nya teoriintresset annat än som en förgrening av det gamla, och mycket större, historieperspektivet. Och då menar jag både det upplysta perspektivet sedan Schinkel och det äldre, mytiska och analoga från renässanskulturen och bakåt.

Det nya internationella teoriintresset exemplifieras utmärkt av den samling texter som Sven-Olov Wallenstein här om året introducerade i svensk översättning. Bortsett från sitt lite ansträngda tonfall i introduktionen bidrar boken konstruktivt till uppfattningen av en kritisk period i arkitekturen från 1960-tal till nutid, en internationell period som just kännetecknas av teoretisk prövning. Raden av mer omfattande nyutkomna engelskspråkiga textantologier med arkitekturessäer från de senaste årtiondena, ur vilka urvalet är gjort, bildar uppenbarligen en hanterlig grund för den nya teoriorienteringen.

Dessa texturval av Kate Nesbitt, Michael Hays och andra, kanoniserar naturligtvis en viss diskurs, för att tala i deras egna termer. De kan och bör diskuteras och kompletteras. Så visar de trots allt en ganska snäv geografi. Jag skall inte påstå att globala perspektiv helt saknas, men inte ger den stora mängden texter någon rättvisa åt en storhet som Hassan Fathy eller över huvud taget Tredje världens överväldigande internationella bidrag under perioden. Som historiker får vi alltså vidmakthålla vår väktarroll när nu en ny period är på väg att cementeras och läggas till dem vi vant oss att bolla med och ifrågasätta.

För så är det ju. Jag tror vi är överens om att historikerns uppgift alltid är att generalisera. För att det historiska materialet skall ha något att säga oss måste historikern finna ordningar och mönster i det som gör att det blir användbart

i det pågående samtalet. Men just därför är det viktigt att arbeta nära källorna, att föra in nytt utforskat material som hela tiden ställer det etablerade inför nya prövningar. Det behöver inte alltid bokstavligt vara byggnadsverk eller projekt som inte förut undersökts, eller olästa textkällor. Nya konfrontationer och jämförelser kan också leda långt. Forskarens uppgift är att falsifiera teorier, vet vi, men däri-genom också att skapa dem. För historikern är varje undersökning en potentiell genskjutning av etablerade kategorier och mönster, och början till nya.

Då kan det vara intressant att iaktta hur gammal historieuppfattning ibland blir ny arkitekturteori. Man kan ta barocken som exempel. Den uppfanns ju, eller formulerades i varje fall, i slutet av 1800-talet, på ett sätt som stod i samband med det förra sekelskiftets konstutveckling. Arkitekturteoretiskt var barockens höjdpunkt nog ändå Siegfried Giedions *Space, Time and Architecture* (1941), där den ju gjordes till en nyckel för den moderna rumsuppfattningen. Över huvud taget är det slående hur 1900-talets modernism varit beroende av 1800-talets periodhistoria, som samtidigt alltmer demonterades av historikerna.

Periodhistoriens begränsningar har ju sedan länge stimulerat till andra och mer komplexa tidskategorier. Begreppshistorien som du tar upp är också för mig ett bra uttryck för det. Den är en framkomlig väg för att se de kategorier i vilka vi tänker. Mig har det exempelvis roat att iaktta hur kvalitetsbegreppet nästan obemärkt smyger sig in hos Vitruvius, bland hans inledande definitioner.¹³ När vi frågar oss, som vi alltid måste, var och hur arkitekturen hör hemma bland alla kunskaper och konstarter kommer vi inte ifrån vare sig Aristoteles eller Vitruvius, eller över huvud taget den antika värld som gav den dess namn.

Så var hör då arkitekturen hemma? Det förblir en av arkitekturteorins viktigaste frågor, kanske den mest centrala. Den mycket breda, mångfaldiga kunskapsbilden som vi möter hos Vitruvius kan vi hos Alberti och renässansteoretikerna se något insnävat till det i vår mening konstnärliga fältet. Sedan kan vi se kunskapsfältet alltifrån 1600-talet ytterligare begränsat och teknologiserat. Men det är i så fall en process som kantas av intressanta utvidgande motreaktioner. Schinkel tycker jag kan personifiera en sådan. För att då också nämna ett pågående forskningsprojekt, så har vi ett sådant på KTH, som just undersöker denna breddande motström i det svenska 1900-talets arkitekturfär.¹⁴

Arkitekturen med sina hur som helst mångtaliga kunskapsområden utsätts på ont och gott för att spaltas upp. Teori måste utvecklas av alla dessa delkunskaper. Men arkitekturhistorien med sina etablerade perspektiv och metoder har förtjänsten att samtidigt täcka det hela. Att den är ett centralt teoriämne behöver väl då egentligen inte särskilt understrykas, som ibland i ämnesbeteckningen (fastän jag inser att det inte heller skadar!). Historien inkluderar hela arkitekturens fält, hur vi än väljer att definiera det, men sorterar det i den mänskliga kulturen. Och utan att påstå att detta är historieämnets väsen, menar jag ändå att vi inte skall glömma att då och då ställa den korrigerande frågan om hur det faktiskt var, ”*wie es eigentlich gewesen ist*”.

Hur nuet och dået hör samman kan beskrivas på olika sätt, men att vi erkänner att de gör det är det centrala, att de inte existerar utan varandra. Jag inser att jag nyss raljerade en aning med den forskningsmetod som för mycket består i att möblera med moderna floaters, kloka citat av storheter som Walter Benjamin. Nå, jag ber om ursäkt när det just gäller Benjamin. Jag har bestämt syndat förr och skall genast göra det igen:

Det är inte så att det förflutna kastar sitt ljus över det närvarande eller att det närvarande ger sitt ljus åt det förflutna; snarare framträder en bild i vilken Dået [och Däret] och [Håret och] Nuet kommer tillsammans i en konstellation som en blix.¹⁵

Claes Caldenby, professor
Chalmers
caldenby@arch.chalmers.se

Johan Mårtelius, professor
KTH
johanm@arch.kth.se

Noter

1. Se vidare Claes Caldenby ”Den nya pragmatismen” i *Arkitektur* 2-2002.
2. *Journal of the Society of Architectural Historians* volume 58, nr 3 1999 ägnas en bred diskussion av arkitekturhistorieämnets ställning.
3. Anders Åman ”Före och efter 1970 – från konsthistoria till konstvetenskap”, i Britt-Inger Johansson, Hans Pettersson (red) *8 kapitel om konsthistoriens historia i Sverige*, 2000.
4. Analogin med Rosalind Krauss ”Skulpturen i det utvidgade fältet” skulle kunna utvecklas. Se Tom Sandqvist (red) *Från 60-tal till cyberspace*, 1997.
5. Lars Gustafsson, Jan Myrdal *Den onödiga samtiden*, 1974 (ny upplaga 2002).
6. Robert Hahn, *Anaximander and the Architects. The Contribution of Egyptian and Greek Architectural Technologies to the Origins of Greek Philosophy*, 2001.
7. Thomas R Fisher *In the scheme of things*, 2000, s 112.
8. Sven-Olov Wallenstein (red) *Arkitekturteorier*, 1999, s 21.
9. Anders Åman *Arkitektur och ideologi i Stalintidens Östeuropa*, 1987, s 6 f.
10. *Form och innehåll, konst och teknik. Ett möte mellan begrepps-historien och designpraktiken*. Ett pågående riksbanksprojekt under ledning av Sven-Eric Liedman, Idéhistoria Göteborgs universitet, och Claes Caldenby, Arkitektens teori och historia Chalmers.
11. *Arkitekturteoriernas historia* är ett projekt till en relativt omfattande bok som tar upp arkitekturteorier från Vitruvius till den nya pragmatismen. Redaktörer är Erik Nygaard och Claes Caldenby. 17 författare, i första hand danska och svenska, skriver 22 kapitel. Finansiering kommer från Formas och RealDanmark-fonden. Planerad utgivning 2003.
12. Lars Marcussen *Rummets arkitektur – arkitektens rum*, Arkitektens Forlag 2002.
13. Johan Mårtelius, ”Eurytmi, elevation, tektonik: Om arkitektens *qualitas*”, i *Artes* 1-2001.
14. *Historismer i det moderna. Arkitektur och humaniora i svenskt 1900-tal*. Ett pågående riksbanksprojekt under ledning av Johan Mårtelius, Arkitekturhistoria, KTH.
15. Walter Benjamin, *Gesammelte Schriften*, 1972–89, V.